

AMERICKÁ LISTINA PRÁV (BILL OF RIGHTS)

Constitution of the United States of America,

15. December 1791

1.

Kongres nesmie vydávať zákony zavádzajúce niektoré náboženstvo alebo zákony, ktoré by zakazovali slobodné vykonávanie niektorého náboženstva; práve tak nesmie vydávať zákony obmedzujúce slobodu slova alebo tlače, právo ľudu pokojne sa zhromažďovať a právo podávať štátnym orgánom žiadosti o nápravu krívd.

2.

V záujme bezpečnosti slobodného štátu je nevyhnutná dobre organizovaná domobrana; preto nesmie byť obmedzované právo ľudu držať a nosiť zbrane.

3.

V čase mieru nesmie byť v žiadnom dome ubytovaný vojak bez súhlasu jeho vlastníka; to platí aj v čase vojny, iba ak by sa tak stalo v súlade so zákonom.

4.

Právo ľudu na ochranu osobnej a domovej slobody, písomností a majetku nesmie byť porušované neoprávnenými prehliadkami a konfiškáciami; tak isto nesmie byť vydaný žiadny príkaz, ktorý by sa neopieral o zdôvodnené zistenie, doložené prisahou alebo potvrdené iným spôsobom, a ktorý by neobsahoval presne určené miesta, ktoré majú byť prehľadané, presný popis osôb, ktoré majú byť vzaté do väzby a presný popis vecí, ktoré majú byť konfiškované.

5.

Na každého občana, ktorý má byť súdený za hrdelný alebo iný ťažký zločin, musí byť podaná riadna obžaloba zo strany veľkej poroty – okrem prípadov občanov slúžiacich v pozemných alebo námorných ozbrojených silách alebo v domobrane, a to v čase vojny alebo vážneho ohrozenia verejnej bezpečnosti; nikto nemôže byť dvakrát trestaný ohrozením života alebo zdravia za ten istý čin; nikoho nemožno nútiť, aby svedčil proti sebe; nikto nesmie byť pozbavený života, slobody alebo majetku bez riadneho súdneho procesu; tak isto nemôže byť súkromný majetok vyvlastnený vo verejnom záujme bez spravodlivej náhrady.

6.

V každom trestnom konaní má obžalovaný právo na rýchle a verejné prejednanie pred nestrannou porotou príslušného štátu a obvodu, na území ktorých mal byť trestný čin spáchaný. Obžalovaný má právo byť informovaný o príčine a povahe obžaloby a konfrontovaný so svedkami obžaloby. Taktiež má právo získať svedkov vo svoj prospech a mať na svoju obhajobu obhajcu.

7.

V konaniach podľa obecného práva (common law), ak hodnota sporu presahuje dvadsať dolárov, zaručuje sa právo žiadať o rozhodnutie porotný súd a žiadna skutočnosť, ktorú už preskúmal porotný súd, nemôže podliehať ďalšiemu preskúmaniu akýmkoľvek súdom Spojených štátov amerických, ak tak neustanovuje obecné právo.

8.

Nesmú sa vyžadovať nadmerné kaucie, ukladať nadmerné pokuty alebo kruté a mimoriadne tresty.

9.

Žiadne práva zaručené ústavou, nesmú byť vykladané ako popieranie alebo zľahčovanie iných práv ľudu.

10.

Práva, ktoré ústava výslovne nepriznáva Únii (Spojeným štátom) ani ju nevyklučuje z právomoci jednotlivých štátov, patria jednotlivým štátom alebo ľudu.

musia uvedomiť limity, ktoré kladie moc ich túžbam. Druhá výzva je oveľa viac pod kontrolou liberálneho sveta. Všade ide o každú jednotlivú ľudskú bytosť ako o individuum. Liberálne spoločnosti sa nesmú uzatvárať pred imigráciou a obchodom. Argument ekonomických liberálov, že bohaté krajiny môžu zostať bohaté tým, že budú rozvíjať výrobný cyklus, je pravdivý. Takto však odsudzujú príslušníkov rozvinutého sveta na neustálu zmenu a prispôbovanie sa jej. To je žiaduce a nevyhnutné, ale mnohí to budú akceptovať iba vtedy, ak im to pomôže dostať sa vyššie. Sociálno-demokratický liberalizmus je nevyhnutnosťou, ak sa majú prijať plody tvrdého medzinárodného trhového liberalizmu. Záverom jeden dodatok k týmto problémom: rozhodujúca moc, ktorá môže zvládnuť oba tieto všeobecné problémy, sa nachádza v Spojených štátoch. Liberalizmu sa tu však nedarí ako kedysi. Pred nami je ešte veľa práce.

Z anglického originálu preložil Emil Višňovský

MONTESQUIEU Deľba moci v štáte

Každý štát má tri druhy moci: zákonodarnú, výkonnú, ktorá riadi záležitosti medzinárodného práva, a výkonnú, ktorá spravuje otázky občianskeho práva.

Prostredníctvom prvej vydáva panovník alebo úrad zákony, dočasne alebo natrvalo, a opravuje či ruší tie, ktoré už boli vydané. Druhou uzatvára mier a vedie vojnu, vysiela, alebo prijíma veľvyslancov, nastoľuje bezpečnosť, predvída útoky nepriateľa. Pomocou tretej trestá zločiny, alebo súdi spory jednotlivcov. Tú poslednú budeme nazývať súdnou mocou; a druhú jednoducho výkonnou mocou štátu.

Pre občana znamená politická sloboda duševný pokoj založený na presvedčení o vlastnej bezpečnosti; a aby ľudia túto slobodu nadobudli, vláda má byť taká, aby sa jeden občan nemusel báť druhého občana.

Sloboda neexistuje, ak sa v jednej osobe alebo úrade spája zákonodarná moc s výkonnou, lebo hrozí nebezpečenstvo, že monarcha alebo senát vydá tyranské zákony, aby sa tyrancky použili.

Všetko by sa zvrhlo, keby jeden a ten istý človek alebo inštitúcia zložená z občanov, šľachticov alebo ľudu, vykonávali všetky tieto tri druhy moci naraz: moc vydávať zákony, moc vykonávať vládne nariadenia a moc súdiť zločiny alebo spory jednotlivcov.

(1748)

JOHN LOCKE

Náboženstvo a vláda

Všetka moc svetskej vlády sa vzťahuje jedine na svetské záujmy človeka, je obmedzená na správu vecí tohto sveta a nemá nič spoločné so svetom, ktorý príde po smrti.

Zamyslime sa teraz nad tým, čo je cirkev. Cirkev považujem za dobrovoľné spoločenstvo ľudí, ktorí sa spájajú na základe vlastnej dohody za účelom verejného uctievania Boha spôsobom, ktorý považujú za vhodný a účinný na spásu ich duší.

Povedal som, že ide o slobodné a dobrovoľné spoločenstvo. ... Nikto nie je od prírody pripútaný k určitej cirkvi alebo sekte, každý sa dobrovoľne pridáva k tomu náboženskému spoločenstvu, o ktorom je presvedčený, že v ňom našiel prácu a spôsob uctievania, ktorý je Bohu milý. ... Žiaden člen náboženského spoločenstva nemôže byť pripútaný inou väzbou, iba tým, čo vyplýva z určitej predstavy večného života...

...Preto nemôžu byť teoretické názory a takzvané články viery niektorej cirkvi potrebné jedine na to, aby sa v ne verilo, nanútené z moci zákona daného štátu...

Okrem toho by štát nemal zakázať hlásanie alebo vyznávanie teoretických názorov akejkolvek cirkvi, pretože tieto nesúvisia so svetskými právami subjektov. ... Úlohou zákonov nie je posudzovať pravdu názorov, majú sa však starať o ochranu a bezpečnosť spoločnosti, majetku a osobnosti každého jednotlivca...

Štát však nemôže tolerovať takú cirkev, ktorá je založená na princípe, že všetci jej členovia sa ipso facto odovzdávajú pod ochranu a službu iného panovníka. Takýmto spôsobom by totiž štát ustúpil ustanoveniu cudzej jurisdikcie na svojom území a dovolil by svojim ľuďom, aby boli za istých okolností povolaní do vojenskej služby proti svojej vláde...

Na záver, v žiadnom prípade by sme nemali tolerovať tých, ktorí popierajú existenciu Boha. Sľuby, dohody a prisahy, ktoré spájajú ľudskú spoločnosť, nezaväzujú ateistov. Popretie Boha, hoci len v myšlienkach, uvoľňuje všetky väzby. K tomu treba dodať, že tí, čo svojim ateizmom podkopávajú a ničia všetky náboženstvá, sa nemôžu dovolávať privilégia tolerancie, ktoré patrí práve náboženstvám...

(1989)

HISTÓRIA LIBERALIZMU

JOHN DEWEY

"The History of Liberalism" In Liberalism and Social

Action In Jo Ann Boydston ed.: John Dewey:

Volume 11: The Later Works 1925-1953

(1987, Southern Illinois UP) pp. 5-22.

Po slovensky vyšlo v knihe Rekonštrukcia

Liberalizmu (2001, Kalligram) str. 305-327.

Na liberalizmus tradične útočia tí, ktorí sa bránia spoločenskej zmene. Tí, ktorí si želajú zachovať status *quo*, s ním oddávna zaobchádzajú ako s nepriateľom. Tieto útoky

sú však mierne v porovnaní s obvineniami tých, ktorí chcú drastické zmeny vykonať v priebehu okamihu a ktorí veria, že správnu metódou ako želané zmeny dosiahnuť, je násilne zvrhnúť existujúce inštitúcie. Zo súčasných útokov vyberám dva typické: „Liberál je ten, kto slovné súhlasí so sťažnosťami zo strany proletariátu, ale v kritickom momente vždy zuteká, aby sa ukryl medzi kapitalistami.“ Alebo sa liberál definuje ako „ten, kto v súkromí predstiera radikálne názory, ale kto nikdy podľa nich nekoná kvôli obavám, že stratí *entreé* na

VOLTAIRE

Rozum a tolerancia

Účinným prostriedkom na znižovanie počtu fanatikov, ak ešte nejakí existujú, je liečenie tejto choroby rozumom, ktorý pomaly, ale neomylné, osvecuje ľudí. Rozum je nežný a ľudský. Inšpiruje ústretovosť, potláča nezhody a posilňuje cnosti; dokáže ľudí presvedčiť, že dodržiavanie zákonov je príťažlivejšie ako ich vynucovanie silou.

...

Hypotetické právo netolerancie je absurdné a barbarské. Je to právo tigrov; nie, dokonca je ešte omnoho horšie, pretože tiger poľuje len preto, aby získal potravu, zatiaľ čo my sa navzájom ničíme kvôli paragrafom. ...

Podľa môjho návrhu by teda každý občan mal mať právo slobodne nasledovať vlastný rozum a veriť v to, čo mu jeho osvietený alebo pomýlený rozum diktuje? Samozrejme, ak tým neruší verejný poriadok. Nie je dôležité, či niekto verí alebo neverí, dôležité je, či rešpektuje zvyklosti svojej vlasti...

Na dôkaz toho, že kresťania by sa mali navzájom tolerovať, ba vidieť vo všetkých ľuďoch svojich bratov, netreba byť majstrom v presvedčaní. Pýtate sa, prečo je Turek, Číňan alebo Žid mojím bratom? Istotne je, nie sme vari všetci deťmi jedného otca, stvoreniami jedného a toho istého Boha?

(1673)

a formulovala v záujme poľnohospodárstva a ťažby surovín. Podľa nich je pôda zdrojom všetkého bohatstva; z nej pochádza v konečnom dôsledku všetka skutočná produktívna sila. Priemysel, na rozdiel od poľnohospodárstva, iba mení tvar toho, čo poskytuje príroda. Hnutie bolo pôvodne protestom proti vládnym opatreniam, ktoré ochudobňovali poľnohospodárov a obohacovali lenivých parazitov. Jeho základnou filozofiou však bola myšlienka, že ekonomické zákony sú pravé prirodzené zákony, kým ostatné zákony sú umelé, a preto sa majú podľa možnosti obmedziť natoľko, ako sa len dá. V ideálnej spoločnosti by sa politická organizácia utvárala podľa ekonomického vzoru, daného prírodou. *Ex natura, jus.*

Locke si myslel, že zdrojom bohatstva je práca, nie pôda. Anglicko prechádzalo od agrárnej spoločnosti k industriálnej. Francúzska doktrína ako taká nezapadala do anglickej scény. Neexistovala však žiadna veľká prekážka, aby sa základný ideál totožnosti prirodzeného zákona s ekono-

mickým zákonom nepreniesol do formy vyhovujúcej potrebám priemyselnej spoločnosti. Prechod od pôdy k práci (výdaju energie na uspokojenie potrieb) vyžadoval zo strany filozofie ekonomiky len to, aby sa pozornosť sústredila skôr na ľudskú prirodzenosť, než na materiálnu prírodu. Psychologické zákony, založené na ľudskej prirodzenosti, sú práve také prirodzené ako akékoľvek zákony, založené na pôde alebo neživej prírode. Pôda je sama osebe produktívna len vďaka práci, vynaloženej pri uspokojovaní prirodzených ľudských potrieb. Sám Adam Smith sa príliš nezaujímal o vypracovanie a formulovanie zákonov ľudskej prirodzenosti. Otvorene sa však spoliehal na jeden z prirodzených ľudských sklonov – sympatiu, v ktorej našiel základy morálky, a využil aj ďalšie prirodzené impulzy – inštinkty – na vylepšenie pomerov jednotlivca a na výmenu, ktoré urobil základmi svojej ekonomickej teórie. Keď sa zákony pôsobenia týchto prirodzených tendencií oslobodia od umelých obmedzení, stanú sa prirodzenými zákonmi, podľa

W. HENRY BEVERIDGE
Sociálne zabezpečenie ako povinnosť štátu

Plnú zamestnanosť nemožno dosiahnuť ani udržať bez značného rozšírenia zodpovedností a právomocí, ktoré štát vykonáva prostredníctvom orgánov centrálnej vlády. Žiadna moc okrem moci štátu nie je schopná zabezpečiť plán ani kontrolovať verejný záujem, rozmiestnenie priemyslu a využívanie pôdy. ... Návrhy obsiahnuté v tejto správe zároveň v plnej miere zachovávajú všetky základné slobody, ktoré sú dôležitejšie než plná zamestnanosť sama osebe. ... Sociálne zabezpečenie sa dnes môže budovať podľa presného plánu a právnych predpisov, ktoré budú tento plán presadzovať. ... Len čo padne rozhodnutie odstrániť chudobu metódou kompletného a jednotného sociálneho poistenia ... ostanú na doriešenie už len drobné administratívne detaily...

Na druhej strane, ak predpokladáme, že štát má existovať pre jednotlivca, čo potom so štátom, ktorý nie je schopný zabezpečiť miliónom jednotlivcov možnosť služieb a príjmov v súlade s ich schopnosťami a nedokáže im zabezpečiť ani život bez poníženia sociálnej pomoci? Takýto štát musíme hodnotiť ako štát, ktorý zlyhá vo svojej prvoradej povinnosti.

Táto správa navrhuje, aby sme si stanovili spoločný cieľ a odhodlali sa oslobodiť Britániu od gigantického zla chudoby, chorôb, nevedomosti a špiny. Toto sú naši spoloční nepriatelia. Nebolo by správne, keby sa každý jednotlivec usiloval uzavrieť separátny mier s týmito nepriateľmi, pričom by im prenechal svojich druhov. To je totiž zmysel sociálneho svedomia; jednotlivec by nemal uzavrieť separátny mier so sociálnym zlom.

(1945)

vať, skľazávajú tieto podmienky na pôdu sekularizmu. Zoberme si argument v prospech existencie posvätného života. Veriaci môže povedať, že mu bol zjavený. No keby sa od neho vyžadovali všeobecne zrozumiteľné argumenty, vlastne by ste ho žiadali, aby sa zriekol pravdy tak, ako ju onzná.

JOHN RAWLS: Samozrejme, že od vás nikto nechce, aby ste sa vzdali svojej pravdy. Máme tu však jeden problém, ktorý treba vyriešiť. Koľko je v Spojených štátoch cirkví a náboženských skupín? Ako môžu spolu vychádzať? Jedným zo spôsobov, v histórii veľmi častým, je vybojovať si pozície, ako napríklad vo Francúzsku v 16. storočí. Ako sa tomu dá vyhnúť?

Mohol by som sa teraz poobzerať dookola a spýtať sa, či neexistuje nejaké lepšie riešenie alebo návrh. No žiadne iné riešenie nevidím. V Spojených štátoch sa to takto riešilo od Prvého dodatku k Ústave. Ako viete, v Novom Anglicku plnila funkciu „štátnej cirkvi“ dovtedy kongregacionalistická cirkev a na Juhu to bola anglikánska cirkev. Ako dosiahol Madison odluku štátu od cirkví najskôr vo Virgínii a potom aj v Kongrese? Baptisti, presbyteriáni a malé

JOHN STUART MILL

Sloboda názoru jednotlivca

Cieľom tohto spisu je dokázať istý veľmi jednoduchý princíp, ktorý má upraviť donucovacie a mocenské spôsoby zaobchádzania spoločnosti s jednotlivcom, či ide o prostriedky fyzického násillia v podobe zákonných trestov alebo morálneho nátlaku verejnou mienkou. Tento princíp spočíva v tom, že jediným cieľom, ktorý ľudí oprávňuje zasahovať – či už individuálne, alebo kolektívne – do slobody konania iných, je sebaobrana. Jediným účelom, pre ktorý sa môže moc spravodlivo použiť proti ktorémukolvek členovi spoločnosti aj proti jeho vlastnej vôli, je zabrániť ubližovaniu iným. Vlastné dobro jednotlivca, telesné alebo morálne, nie je dostatočným oprávnením na ubližovanie iným.

Nikoho nemožno zákonom nútiť, aby konal alebo trpel preto, lebo takto to bude preňho lepšie, lebo ho to urobí šťastnejším, lebo – podľa mienky iných – je to múdre alebo dokonca správne. Z týchto dôvodov môžeme niekomu dohovárať, dokazovať, presvedčať ho alebo o niečo prosiť, no nemôžeme ho nútiť, alebo mu ubližovať v prípade, že postupuje inak. Takto môžeme postupovať len vtedy, ak chce niekomu úmyselne ublížiť. Spoločnosti zodpovedáme len za správanie voči iným. Pokiaľ ide o správanie jednotlivca voči sebe, je právne absolútne nezávislý. Jednotlivec je suverénom, pokiaľ ide oňho samotného, o jeho vlastné telo a myseľ.

Asi sotva treba dodávať, že táto koncepcia sa vzťahuje len na dospelé osoby. Nehovoríme tu o deťoch alebo o mladistvých. Osoby vo veku, keď sú odkázané na starostlivosť iných, musia byť chránené proti vlastným činom práve tak ako proti vonkajšiemu nebezpečenstvu.

Spoločnosť má právo vykonávať a aj skutočne vykonáva vlastné príkazy. Ak však vydá nesprávny príkaz namiesto správneho, alebo akýkoľvek príkaz v oblasti, do ktorej by spoločnosť nemala zasahovať, praktizuje sociálnu tyranu, ktorá je ešte strašnejšia ako mnohé iné druhy politického útlatku. I keď nie je vynucovaná takými prísnyimi trestmi, ponecháva menej priestoru na únik, pretože preniká hlbšie do každodennosti života a zotročuje samotnú dušu. Preto nestačí ochrana pred tyraniou zo strany úradov, ľudí treba chrániť aj pred tyraniou prevažujúcich názorov a pocitov, proti tendencii spoločnosti nanucovať inými prostriedkami ako trestmi vlastné idey a zvyklosti ako záväzné pravidlá správania tým, ktorí s nimi nesúhlasia...

...Toto je správna oblasť ľudskej slobody. Zahŕňa vnútornú oblasť svedomia, pretože trvá na slobode svedomia v najširšom zmysle; ide o slobodu myslenia a cítenia; absolútnu slobodu názorov a postojov voči všetkým subjektom prakticky alebo teoreticky, vedecky morálne alebo teologicky...

Predpokladajme preto, že vláda sa dokonale zhoduje s ľudom a nemá v úmysle nejaké mocenské donucovanie, pokiaľ nemá súhlas ľudu. Avšak popieram právo ľudu vykonávať takéto donútenie, či už ho ľud vykonáva sám alebo prostredníctvom vlády. Táto moc je sama o sebe nelegitímna. Najlepšia vláda nemá na ňu o nič väčší nárok ako tá najhoršia. Škodí rovnako alebo ešte väčšmi, keď je vykonávaná v súlade s verejnou mienkou. Aj keby celé ľudstvo okrem jedného človeka zastávalo rovnaký názor a iba tento jeden človek opačný, nemalo by ľudstvo právo umlčať ho, takisto ako by on nemal právo umlčať ľudstvo, ak by na to mal moc. Ak by bol názor len osobným vlastníctvom, bezcenný pre všetkých okrem vlastníka a zabránenie pri jeho užívaní by bolo jednoducho osobnou ujmou, bol by istý rozdiel medzi tým, či sa táto ujma spôsobí len jednej osobe alebo viacerým. Lenže pri umlčovaní názorov okradáme celé ľudstvo – súčasnú generáciu ako aj potomkov –, tých, ktorí s daným názorom nesúhlasia a ešte viac tých, ktorí ho zastávajú. Ak je daný názor pravdivý, ochudobňujeme tých, ktorí si ho nemôžu vypočúť o možnosť zmeniť svoj omyl za pravdu; ak je nesprávny, prichádzajú o niečo ešte dôležitejšie – o možnosť vidieť pravdu živšie a jasnejšie pri konfrontácii s omylom...

(1859)

JOHN STUART MILL

Freedom of individual Opinion

The object of this Essay is to assert one very simple principle, as entitled to govern absolutely the dealings of society with the individual in the way of compulsion and control, whether the means used be physical force in the form of legal penalties, or the moral coercion of public opinion. That principle is, that the sole end for which mankind are warranted, individually or collectively, in interfering with the liberty of action of any of their number, is self-protection. That the only purpose for which power can be rightfully exercised over any member of a civilized community, against his will is to prevent harm to others. His own good, either physical or moral, is not a sufficient warrant...These are good reasons for remonstrating with him, or reasoning with him, or persuading him, or entreating him, but not for compelling him, or visiting him with any evil in case he do otherwise. To justify that, the conduct from which it is desired to deter him, must be calculated to produce evil to some one else. The only part of the conduct of any one, for which he is amenable to society, is that which concerns others. In the part which merely concerns himself, his independence is, of right, absolute. Over himself, over his own body and mind, the individual is sovereign.

Society can and does execute its own mandates. And if it issues wrong mandates instead of right, or any mandates at all in things with which it ought not to meddle, it practices a social tyranny more formidable than many kinds of political oppression, since, though not usually upheld by such extreme penalties, it leaves fewer means of escape, penetrating more deeply into the details of life, arid enslaving the soul itself. Protection, therefore, against the tyranny of the magistrate is not enough: there needs protection also against the tyranny of prevailing opinion and feeling, against the tendency of society to impose, by other means than civil penalties, its own ideas and practices as rules of conduct on those who dissent from them. .

But there is a sphere of action in which society, as distinguished from the individual, has, if any, only an indirect interest; comprehending all that portion of a person's life and conduct which affects only himself, or if it also affects others, only with their free, voluntary and undeceived consent and participation ... This then is the appropriate region of human liberty. It comprises, first, the inward domain of consciousness; demanding liberty of conscience in the most comprehensive sense; liberty of thought and feeling; absolute freedom of opinion and sentiment on all subjects, practical or speculative, scientific, moral, or theological...

Let us suppose, therefore, that the government is entirely at one with the people, and never thinks of exerting any power of coercion unless in agreement with what it conceives to be their voice. But I deny the right of the people to exercise such coercion, either by themselves or by their government. The power itself is illegitimate. The best government has no more title to it than the worst. It is as noxious, or more noxious, when exerted in accordance with public opinion, than when in opposition to it. If all mankind minus one were of one opinion, and only.

(1859)

systém zasadený ako jeden z viacerých podsystémov. Aj keď politika vyjednávania chápe sama seba proceduralisticky, zostáva súčasťou spoločenského komplexu, ktorý ako celok vzdoruje normatívnemu prístupu, aký sa používa v právnej teórii. Z tohto hľadiska má poňatie demokracie založené na teórii vychádzajúcej z diskusie isté styčné body s nezaujatým sociologickým prístupom, ktorý politický systém nepokladá ani za vrchol, ani za centrum, ba dokonca ani za formatívny model spoločnosti vôbec, ale iba za jeden z mnohých jej aktívnych systémov. Na druhej strane politika aj napriek tomu musí cez právo vedieť komunikovať so všetkými ostatnými

legitímne usporiadanými oblasťami konania bez ohľadu na to, ako sú štruktúrované a čo je ich hnacím motorom.

Z anglického originálu preložila Ľubica Hábová

POZNÁMKY

- 1 Michelman, F. I.: *Conceptions of Democracy in American Constitutional Argument*. In: *Florida Law Review* 41, no. 3 (júl 1989), s. 446 a n.
- 2 Michelman, F. I.: *Conceptions of Democracy in American Constitutional Argument*. In: *Florida Law Review* 41, no. 3 (júl 1989), s. 446 a n.
- 3 Pozri *Ústava Spolkovej republiky Nemecko*, čl. 20, časť 2.

PLATÓN - SOKRATES

Intelektuálna sloboda

...Mám vás, občania aténski, úprimne rád, ale radšej poslúchnem Boha než vás, a ubezpečujem vás, že dokiaľ budem dýchať a mať silu, neprestanem filozofovať a povzbudzovať vás i napomínať, s kýmkoľvek z vás sa kedy stretnem, vykladajúc ako mám vo zvyku: Ty, šľachetný muž, Aténčan, občan z obce najväčšej a preslávenej múdrosťou i silou, nehanbíš sa starať len o to, mať čo najviac peňazí, slávy a pocty, ale o rozum, pravdu a dušu, aby bola čo najlepšia, nedbáš a nestaráš sa? ... Ak teda takýmito výkladmi kazím mládež, sú škodlivé; ak však niekto tvrdí, že horším niečo iné, nehovorí pravdu. Preto – povedal by som – občania aténski, ..., buď ma oslobodíte, alebo nie, ubezpečujem vás však, že nebudem ináč robiť, aj keby som mal stokrát zomrieť.

(Obhajoba)

...Pretože vždy bolo v mojej prirodzenosti nechať sa riadiť rozumom, nezávisle od toho, aký výsledok sa mi na základe premýšľania javil ako najlepší. Ani teraz, keď ma stihol takýto osud, nemôžem sa zriecť rozumu, ktorý som predtým schvaľoval: zásady, ktoré som doteraz uctieval a uznával, stále uznávam a ak tu a teraz nenájdeme iné a lepšie zásady, určite s vami nebudem súhlasiť. Nie, neustúpim dokonca ani vtedy, keby bol dav schopný ešte väčšími väzniť, zhabať majetok a vynášať tresty smrti, ktorých sa bojíme tak, ako sa deti boja zlých škriatkov.

(Krito)

PLATÓN – SOCRATES

Intellectual freedom

...Men of Athens, I honor and love you; but I shall obey God rather than you, and while I have life and strength I shall never cease from the practice and teaching of philosophy, exhorting anyone whom I meet after my manner, and convincing him, saying: my friend why do you care so much about laying up the greatest amount of money and honor and reputation, and so little about wisdom and truth and the greatest improvement of the soul, which you never regard or heed at all? ... This is my teaching, and if this is the doctrine, which corrupts the youth, my influence is ruinous indeed ... Where-fore, men of Athens, I say to you, ... either acquit me or not; but whatever you do, know that shall never alter my ways, not even if I have to die many times.

(Apology)

...For I am and always have been one of those natures who must be guided by reason, whatever the reason may be which upon reflection appears to me to be the best; and now that this fortune has come upon me, I cannot put away the reasons which I have before given: the principles which I have hitherto honored and revered I still honor, and unless we can find other and better principles on the instant, I am certain not to agree with you; no, not even if the power of the multitude could inflict many more imprisonments, confiscations, deaths, frightening us like children with hobgoblin terrors...

(Crito)

DESCARTES O metóde

Prvé (pravidlo) bolo nikdy neprijať pravdivosť žiadnej veci, ktorú by som nebol jasne poznal ako pravdivú: to znamená dôsledne sa vyhnúť unáhlenosti a zaujatosti; a nezahŕňať do mojich súdov nič viac, len to, čo by sa môjmu duchu javilo také jasné a zreteľné, že by som o tom nemohol pochybovať.

Druhé, rozdeliť každú otázku na toľko častí, koľko je možné a žiadúce. Tie by som potom skúmal, aby boli lepšie rozriešiteľné. Tretie, rozvádzať v náležitom poradí moje myšlienky, počínajúc najjednoduchšími a najľahšie poznateľnými predmetmi, stúpať z jedného stupňa na druhý až k znalosti najzložitejších a predpokladať poriadok dokonca aj medzi tými, ktoré po sebe prirodzene nenasledujú.

A posledné, robiť vždy také úplné výpočty a také všeobecné prehľady, aby som si bol istý, že som na nič nezabudol.

(1637)

s tým, že pracuje ako evolučný biológ. Konflikt medzi presvedčeniami, ktoré sme si osvojili na rôzne účely, nastane iba vtedy, keď sa zapojíme do projektov sociálnej kooperácie, keď sa musíme zhodnúť na tom, čo treba urobiť. Snaha o uskutočnenie politickej utópie sa tým oddeľuje od náboženstva i vedy. Nemá nijaké náboženské, vedecké či filozofické, ale iba utilitaristické a pragmatické základy. Z pohľadu pragmatistov nezodpovedá liberálna demokratická utópia ľudskej prirodzenosti či požiadavkám ahistorického morálneho zákona o nič viac než fašistická tyrania. Táto utópia však oveľa pravdepodobnejšie povedie k väčšiemu ľudskému šťastiu. Dokonalá spoločnosť nebude žiť podľa vopred existujúceho štandardu; bude to umelecký produkt zrodený v takom istom dlhotrvajúcom a ťažkom procese pokusov a omylov, aký si vyžaduje každé iné tvorivé úsilie.

Doteraz som sa snažil ukázať, ako sa darwinizmus, utilitarizmus a pragmatizmus spojili, vyzdvihli pluralitu nad jednotu – ako

rozplynutie tradičného teologicko-metafyzického obrazu sveta pomohlo európskym intelektuálom zbaviť sa idey Jediného Správneho Výkladu Toho. Ako sa Veci Majú v Skutočnosti. Toto prehodnotenie tradičných filozofických hodnôt im pomohli uskutočniť nové sociálne nádeje, ktorými sa naplnilo 19. storočie, a výsledný filozofický pluralizmus posilnil v nich pocit, že dokonalá spoločnosť umožní čoraz širšiu ľudskú diverzitu. Na konci tohto storočia sa predstava, že ľudský rod sa prebúral cez odveké bariéry a začína vytvárať globálne, kozmopolitické, sociálnodemokratické, pluralistické spoločenstvo, zdala ako celkom prijateľná. Inštitúcie tejto dokonalej spoločnosti nebudú rušiť tradičné nerovnosti, ale poskytnú široký priestor ich príslušníkom, aby mohli uskutočňovať svoje individuálne vízie ľudskej dokonalosti.

Teraz preberieme niektoré otázky, ktoré začali ťažiť intelektuálov v posledných desaťročiach a ktoré sa často označujú ako „problémy postmodernity“. Tieto otázky sa